

Oponentský posudek na bakalářskou práci:

Bříza, Daniel: Cicero a Caesar v roce 46 př. n. l.

Práce Daniela Břízy se skládá ze dvou hlavních částí: z úvodní kapitoly, která pojednává o Caesarovi a Ciceronovi v roce 46 př. n. l., zejména tedy o Caesarových válkách a reformách a o Ciceronově vyrovnávání se s novým režimem a literární činnosti (včetně korespondence). Druhou část tvoří komentované překlady 5 Ciceronových dopisů.

Úvodní část je poměrně pečlivou kompilací ze sekundární literatury – na jednu stranu proto chválím, že kolega Bříza načel příslušné monografie, načerpal z nich relevantní informace ke svému tématu a dokázal je vcelku správně a přehledně shrnout. Na straně druhé vidím určitý problém v tom, že práce se málo opírá o primární antické zdroje (v poznámkách prakticky chybí odkazy na primární prameny pro každé tvrzení, na které jsme z prací o antickém starověku zvyklí):¹ kolega Bříza prostě věří svým sekundárním zdrojům a neověřuje si je sám v latinských (a řeckých textech). To má ale jeden neblahý následek: uvažme, že badatel Canfora (2007), který je v práci klíčovým zdrojem pro postavu Caesara, se sám o primární prameny opírá a připojuje k nim svoji interpretaci; jeho práce byla přeložena do češtiny (při kterémžto procesu také nutně dochází k jistým drobným desinterpretacím a významovým posunům) a teprve s touto verzí kolega Bříza pracuje a dělá z ní svůj výtah (který je tak **závislý na hned několikanásobném zprostředkování**).

Není zcela patrné, **kdo je modelový čtenář práce**: mnohdy se jenom zmínkou naráží na skutečnosti, které pochopí ten, kdo je s problematikou zkoumaného období už poměrně dobře obeznámen („asi domluvené odmítnutí královského diadému před veřejností na slavnosti Luperkálií“, s. 11–12), jindy se zase uvádějí věci, které jsou známé každému začínajícímu latináři (např. pozn. 24 na s. 14 „Proto se například prosinec jmenoval latinsky *december*, tj. „desátý měsíc“, září september, tj. „sedmý“ atd.“).

Mylné je podle mě **tvrzení**, že po bitvě u Thapsu Scipio² „se dal na útěk a pak utonul“ (s. 9): podle Seneky Mladšího spáchal sebevraždu na lodi (probodl se mečem) a jeho smrt se stala téměř *exemplum* kvůli proslulému výroku *Imperator se bene habet*, srov. Sen. ep. 24,9–10). Není mi znám zdroj, který by uváděl jinou verzi jeho skonu (v pseudo-caesarovském *Bellum Africanum* 96 se pouze konstatuje, že *ibique Scipio... interiit* „a tam Scipio zemřel“). **Rozhodně mylné je tvrzení** na s. 20: „Pokud víme, napsal [sc. Cicero] v tomto roce sbírku úvah zkoumajících klíčové prvky stoické filosofie, zvanou *Paradoxa stoicorum* („Stoické paradoxy“; dílo se do dnešních časů nedochovalo)“ Dílo se dochovalo a lze si ho přečíst.

Sporné je také **tvrzení**, že *Zápisky o válce občanské* „ve své době sloužily jako propaganda a sebe prezentace“ (s. 9). To totiž platí spíše o „galských“ *Zápisích*; u *Zápisů o válce občanské* není přesně jisté, kdy byly uveřejněny (zda vůbec vyšly za Caesarova života) a navíc Caesar kontroloval Itálii a využíval jiné (lepší a efektivnější) propagandistické prostředky než posílání spisů do Říma (jako to dělal ve chvíli, kdy sám byl vzdálen v Galii a v Římě měl spoustu nepřátel).

¹ Zde mám otázku do diskuse při obhajobě: Pokud vycházím ze sekundární literatury, která odkazuje na antické texty (typu: „k tvrzení XY srov. Cic. fam. 1,1“), měly by se tyto odkazy kontrolovat a přebírat do práce nové (v tomto případě bakalářské)? Já osobně se domnívám, že ano (samozřejmě s patřičným prohlášením, že tyto odkazy student nenašel sám, ale převzal z dané práce).

² Tj. Q. Caecilius Metellus Pius Scipio Nasica.

Druhou část tvoří komentované překlady pěti Ciceronových dopisů. Na této části oceňuji zejména rozsáhlost komentářů, překlady jsou chvályhodné mnohem méně (nehodnotím zde nijak jazykové kvality překladu, ale věcné nepochopení mnoha míst – k němuž došlo i navzdory tomu, že kolega Bříza dle svých slov konzultoval francouzskou bilingvní edici *Les Belles Lettres*, s. 7). První dva dopisy jsou přeloženy výrazně lépe než zbylé tři. Nedostatky překladu ukážu zejména na třetím dopise:

- 4.9.1 V první větě dopisu Cicero hovoří o tom, že před pár dny poslal Marcellovi (jiný) obšírný dopis prostřednictvím Q. Mucia (*Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas*), v překladu došlo k nepochopení úlohy posla a k mylné identifikaci dopisu: „Ačkoli jsem o několik málo dní dříve dal přečíst Quintu Muciovi původně tobě napsaný tento dlouhý dopis.“ Mělo být: „Ačkoli jsem ti před pár dny po Q. Muciovi poslal dlouhý dopis...“ (před pár dny byl poslán jiný dopis, nyní je poslán druhý dopis – nejde o tentýž dopis; stejně tak „původně tobě napsaný“ je mylně domyšleno).
- 4.9.2 Cicero nabádá Marcella, aby se vrátil do Říma. Píše: *At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias, aut faciendum, quod non probes. Primum temporis cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum; deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res: dicere fortasse, quae sentias, non licet, tacere plane licet; „Sice budeš muset říkat, co si nemyslíš, nebo dělat něco, s čím nesouhlasíš. Ale zaprvé dělat ústupky okolnostem, to jest podvolit se nutnosti, vždy bylo považováno za chování hodné moudrého muže. A zadruhé situace není tak špatná: možná nelze říkat, co si myslíš, ale rozhodně lze mlčet.“* V bakalářské práci však došlo k mylnému rozdělení věty (*sapientis habitum est* bylo odtrženo a připojeno k další výpovědi) a k nepochopení argumentační struktury: „Ale tobě samotnému bude třeba říct něco, co nebudeš sám vnímat,³ a udělat, co nebudeš schvalovat: hlavně ustupovat tomu, co si doba žádá, to jest vyslyšet to, co je nutné udělat. Moudrý člověk to má vždy mít na paměti a jeho problém poté nemá, jak to totiž nyní je, tolik chyb.“
- Hned vzápětí Cicero říká, že situace by nebyla jiná, kdyby vyhrál Pompeius: *omnia enim delata ad unum sunt [...]; quod non multo secus fieret, si is rem publicam teneret, quem secuti sumus.* Neboli: „Veškerá moc se dostala jednomu člověku [...]; což by nedopadlo o moc jinak, kdyby stát ovládal ten, kterého jsme v občanské válce podporovali my.“ Kolega Bříza však nepochopil slovo *secus* a zcela proti smyslu pasáže místo přeložil takto: „To by se ale vůbec nestalo, kdyby v republice měl takovou moc ten, koho jsme následovali.“ Problém s nepochopením se táhne i ve zbytku odstavce, kde Cicero argumentuje, proč by se Pompeius choval stejně (logicky je proto překlad celého zbytku odstavce špatný – zejména tam chybí irealita: vše je mylně prezentováno jako realita v současnosti).
- 4.9.3 Další gramatická nepochopení přicházejí vzápětí: Cicero si stýská nad tím, že i vítězství v občanské válce je tragické, protože udělá z vítězů kruté muže: *sed miserius nihil quam ipsa victoria, quae, etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur;* Neboli: „Nic není tragičtější než samotné vítězství: i pokud ho dosáhnou ti morálně lepší, vítězství z nich udělá muže divější a méně schopné sebekontroly; takže i pokud takoví nejsou, nutnost je přiměje takovými být.“ Kolega Bříza nepochopil vazbu *reddere aliquem aliquem* („proměnit někoho v někoho“) ani obrat *necessitate esse cogantur* a *ut* neinterpretoval účinkově: „Ale nic není tragičtější, než samo vítězství, které i když spadlo do klína lepším, přesto se vrací k těm dravějším a bezuzdnějším, aby nutili ostatní existovat podle nutnosti, i když takoví od povahy nejsou.“

³ Ani překlad *sentias* jako „vnímat“ není správný (má být „myslet si, soudit“).

- 4.9.3 Dále Cicero Marcella nabádá, aby dál miloval vlast stejně jako dosud, i když je teď v horším stavu: *nec eam diligere minus debes, quod deformior est* „Nesmíš ji milovat méně jen proto, že je nyní pošpiněna (=tvoje láska k vlasti musí zůstat stejná, i když je vlast pošpiněná)“ V bakalářské práci se však mylně překládá: „hlavně ji nesmíš milovat, protože je zkažená“.
- 4.9.3 Nakonec Cicero nabádá Marcella, aby vlast litoval; když vlast přišla už o tolik mužů, nesmí ji Marcellus olupovat ještě o sebe samého: [*debes eam*] *misereri potius nec eam multis claris viris orbatam privare etiam aspectu tuo*. „Měl bys vlast spíše litovat, a když již přišla o mnoho skvělých mužů, nesmíš ji upírat také svou přítomnost (dosl. pohled na sebe samého).“ V překladu se ovšem opět objevilo něco docela jiného: „spíše bys měl s jejím stavem cítit lítost a neměl bys ji oloupit, když už byla mnohými slavnými muži takto i z tvého pohledu příliš sužována.“ Slovo *orbis* se pojí s předmětem v ablativu „obraný o koho / o co“; ablativ zde neoznačuje původce děje; stejně tak se pojí *privare* s ablativem (*privare tuo aspectu*); přeložit *privare* absolutně (bez předmětu) jako „neměl bys vlast olupit“ zní téměř komicky.

Mohl bych zde vypisovat ještě další nedostatky z téhož dopisu či dopisů ostatních, ale myslím, že toto zcela postačuje k tomu, abychom viděli, že překlady představené v bakalářské práci bohužel nejsou spolehlivé a nemohu je (zejména poslední tři dopisy) doporučit k četbě ani pro úvodní a letmé seznámení se s obsahy dopisu.

V práci se nachází lehce nadprůměrné, ale dle mého názoru stále ještě přijatelné množství překlepů a formulačních a formálních nedostatků. Namátkou:

- z Pomponia Attika se na s. 21 stal Pompeius Atticus;
- poznámka 44 je zřejmě na špatném místě (hovoří o jakémsi dopisu, v hlavním textu však žádná zmínka o dopisu není);
- některá čísla poznámek povlávají jaksi volně v prostoru (12, 21, 38, 45);
- „aby se vzpouru potlačil“ (s. 10);
- „Ceasarovy samovlády.“ (s. 10);
- „právo určit kandidátů pro lidové volby do téměř všech úřadů“ (s. 11);
- „měli na dění Římě faktický vliv“ (s. 12);
- „republikánky smýšlející druhové“ (s. 17);
- „vzdal Caesarovi svá díky“ (s. 19);
- „Caesar jímá veškerou moc“ (s. 19);
- Hyperbata typu: „aby v tam klidu dožil“ (s. 16); „na tohoto konci roku“ (s. 14).

Při četbě práce jsem nabyl dojmu, že kolega Bříza má vlohy k historickému myšlení, je schopen vidět věci v souvislostech a pracovat se sekundární literaturou. Naopak znalost latinského jazyka a schopnost adekvátně interpretovat originální text je v této práci velkou slabinou.

Přes všechny výše uvedené výhrady práci nicméně **doporučuji k obhajobě** a navrhuji ji hodnotit známkou **dobře**.

V Praze 25. 8. 2021

Mgr. Michal Ctibor, Ph.D.